

Suomen *maina(s)* ja *pehuli*

Neuvostoliittolainen kielentutkija D. N. Šmelëv ajoittaa lyhyessä, mutta ainakin slavistille erittäin hyödyllisessä artikkelissaan lähes 40 venäjän kielen itämeren-suomalaista lainasanaa varhaisemmiksi, kuin tähän mennessä on oletettu¹. Hänen mainitsemansa sanojen ensiesiintymät ovat yleensä 1500- ja 1600-luvulta, ts. ajalta, jonka sanaston I. I. Sreznevskin muinaisvenäjän leksikko (*Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka I—III*, Pietari 1893—1912) on ottanut vain osittain huomioon. Šmelëv on poiminut sana- ja esimerkkiaineistonsa SNTL:n tiedeakatemian kielitieteen instituutin hallussa olevista valtaosaltaan vielä julkaisemattomista lähdekokoelmista. Käsittelemiensä sanojen etymologiseen puoleen hän ei ole puuttunut.

Jalo Kalima on esittänyt, että ven. *májna* 'avanto', joka hänen käyttämiensä lähteiden mukaan rajoittuu pääasiallisesti venäjän pohjosiin periferiamurteisiin, on lainattu itämurteissamme tavattavasta sanasta *mainas*, gen. *mainaan* 'stort vak, hvarifrån is tages' (*Die ostseefinnischen Lehnwörter im Russischen* s. 161). Sanakirjamme eivät tietääkseni tätä ilmausta tunne, Nykysuomen sanakirjassakaan sitä ei ole, ja Kaliman tieto perustuu Ad. Neoviuksen vuosilta 1885—1892 peräisin olevaan Sakkolan ja Metsäpirtin murteen sanaluetteloon. Mainittuaan myös kyseisen sanan vastineen vatjasta — *maina* 'wuhne im eise zum fische fangen mit dem schleppnetz' (O. A. F. Mustonen, *Vir.* 1883 s. 175: *maina* 'nuotta-avanto') Kalima kuitenkin epäröi: »Welche ist die richtung der entlehnung?» Kaliman epäily on nähdäkseni aivan oikeutettua. Sana on suomen kielessä kovin ahdasalainen, ja vatjaa lukuun ottamatta sitä ei ims. kielissä tunneta. Toiseksi sen etymologia on hämärä. Sanakirjasäätiön kokoelmien mukaan *maina(s)*-sanan käyttö rajoittuu Laatokan luoteisrannikolle. Kun sanasta on muistiinpanoja niukalti, esitän ne kaikki.

maina 'avanto, josta on jäätä otettu' Sak, A. A. Niskala, 1904 | »Siint o otettu paljo jäitä ko on noi suur mainas» Sak, V. Ruoppila, 1936 | *maina*, *-a(n)* 'verkko-avanto; avanto, josta verkot lasketaan järveen' PyhVI, V. Kaasalainen, 1930 | *main/as*, *oa(n)* 'avanto, joka on syntynyt järven jäähän, kun siitä on otettu kellarijäitä (kesän varalle)' PyhVI, L. Hakulinen, 1925 | *mainas* 'sula, mistä jäitä on nostettu' Rautu, Irmeli Lintera, 1951 | *maina-avanto* 'nuotta-avanto' Räi, J. Tervonen, 1932 | »Nuotan lasku- ja nostoavantoja sanottiin *mainoiksi*» Laatokan luoteisrannikko, O. Pellikka, 1928.

Kaliman esittämän vatjalaisen vastineen lisäksi mainittakoon Tsvetkovin Vatjan

¹ »Zaimstvovanija iz pribaltijskofinskih jazykov v starorusiskih pamjatnikah pišmennosti» aikakauskirjassa *Voprosy slavjanskogo jazykoznanija* 1961: 5 s. 191—199.

sanastosta *main* 'avonainen paikka jäissä; avanto nuotan laskemista ja nostamista varten'.

Nykyvenäjän murteissa on avantoa, railoa ja jäänottoaikkaa merkitsevä *májna* paljon laaja-alaisempi kuin Kalima 43 vuotta sitten käyttämiensä lähteiden perusteella saattoi todeta. Leningradin, Aunuksen, Arkangelin ja Vjatkan alueiden lisäksi tunnetaan sana myös Uralin venäläismurteista (mm. Sverdlovskin alueelta), Siperiasta (Tobolskin, Kurganin ja Tomskin alueilta) ja Volgan varsilta aina Saratovista asti². Tuntuu siltä, että sanan levinneisyys on edellä esitettyäkin laajempi, koska NL:n tiedeakatemian kielitieteen instituutin toimittama thesaurus (Slovar' sovremenogo russkogo literaturnogo jazyka, Moskova-Leningrad 1957) ei ole katsonut enää tarpeelliseksi varustaa sitä merkinnällä »obl.» (= murt.).

Sana esiintyy myös paikannimenä. Uljanovskin kaupungin pohjoispuolella idästä Volgaan laskeva sivujoki on nimeltään *Májna*, ja samanniminen on Uljanovskista lounaaseen sijaitseva kylä. Kyseenalaista tietenkin on, kuuluvatko paikannimet etymologisesti yhteen kyseisen appellatiivin kanssa.

Hyvin mielenkiintoista on todeta, että *májna* tunnettiin avantoa merkitsevänä jo v. 1654 Astrakanissa (!); Šmel'ev esittää (mts. 196) kaksi sitaattia Astrakanin vojevodan asiakirjoista. Toisessa tapauksessa on puhe kahden hevosen taluttamisesta railon yli (*išerez mainu*) kärrystä irrotettua lavaa pitkin, ja toisessa taas todetaan, että jähän hakattujen avantojen yli oli asetettu kärryt. Muistettakoon, että Kaspian meri jäätyy pohjoisosiltaan melkein joka vuosi kolmen—neljän kuukauden ajaksi.

Ven. *májna*-sanan merkitykset ovat seuraavat: 1. 'kalanpyyntiä (tai pyykinpesua) varten hakattu avanto'; 2. 'jäänottoaikka'; 3. 'jääpeitteeseen syntynyt halkeama, railo; uhkuavanto'; 4. 'aukko, joka tehdään laivan kylkeen, jotta vesi juoksisi pois'. Viimeksi mainittu merkitys tavataan Volgan vesistöön kuuluvien jokien varsilla (ks. Slovar' russkogo jazyka AN SSSR, Leningrad 1927), ja se on kehittynyt lähinnä kalastajien ja muiden vesillä liikkujien kielessä; aluksen kylkeen tehty aukko on tuonut mieleen avannon.

On ilmeistä, että *májna*, joka on pelkästään isovenäläinen sana, on syntynyt Euroopan puoleisen Venäjän pohjoisilla alueilla, mistä se sitten on levinnyt itään siirtolaisten viemänä ja etelään Volgaa pitkin matkaavien mukana aina Kaspian meren rantamille asti.

Sanan etymologiaa ei tietääkseni ole selvitetty. Semanttisesti sen yhdistäminen eräisiin *myl*-verbin ('pestä; huuhdella, huuhtoa', prees. 1. pers. *móju*) johdoksiin on hyvin houkuttelevaa. Jo Kalima viittaa siihen suuntaan. Hän kirjoittaa: »Zu russ. *myl* 'waschen, spülen' (vgl. *vodomóina*, *vodomójna* 'die vom wasser ausgespülte schlucht; wasserlache, pfütze') kann man *májna* schwerlich stellen» (mts. 161). Merkitykseltään vielä lähemmäksi kuin Kaliman esittämät sanat tulisivat mm. ven. *promój*, *promóina*, *promjóvina*, jotka kaikki merkitsevät myös uhkuavantoa (Dal). Kyseisen sanan johtaminen verbistä *myl* on kuitenkin hylättävä, sillä ensi tavun painollinen *á*

² Ks. Dalin, Kulikovskin ja Podvysotskin sanakirjoja sekä A. K. Matvejevin kirjaa Finno-ugorskije zaimstvovanija v russkikh govorah Severnogo Urala, Sverdlovsk 1959, s. 15.

pro *ó* (**mójna*) jää pätevää selitystä vaille. Sitä paitsi olen tullut siihen tulokseen, ettei *májna*-sanankamerkitys ole ollut 'uhkuavanto' eli 'sellainen avanto, joka syntyy jäähän veden sitä altapäin kuluttaessa', vaan nimenomaan 'hakkaamalla tehty avanto'. Tähän viittanee myös merkityksen muutos 'avanto' > 'laivan kylkeen tehty aukko'.

Ven. *májna*-sanankameritologia selittyy nähdäkseni murteissa vielä elävän *májá*-sanankamer pohjalta, joka merkitsee mm. hakkaamista (Dal). Merkitys on sekundäärinen, alkuaan *májá* on tarkoittanut raskasta, vaivalloista työtä, vaivannäköä, kärsimystä ja uupumusta. Samat merkitykset on myös sanankamer johdoksella *májeta*, joka kuuluu venäjän yleiskieleen. On varmaa, että subst. **mája* on esiintynyt jo muinaisvenäjässä, sillä siitä on johdettu muinaisven. verbi *májatisja* 'tehdä ankarasti työtä' (Sreznevskij mt. III, lisävihko; ks. myös N. M. Šanskij, V. V. Ivanov ja T. V. Šanskaja, *Kratkij etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*)³. Saman substantiivin johdoksia on myös ven. murt. adj. *májnyj* 'raskas, uuvuttava; kuuma'; vrt. *májnjaja rabóta* 'uuvuttava työ'. Ven. *mája* (< indoeur. **mō-*), jossa on johdinaineksena *-j(a)*, on samaa alkujuurta kuin esim. mys. *muodi* 'Müde' (ks. J. Pokorny, *Indogerm. etym. Wörterbuch* ja E. Berneker, *Slav. etym. Wörterbuch*). Avantoa tarkoittava *májna* on käsitykseni mukaan johdettu raskasta työtä ja nimenomaan hakkaamista tarkoittavasta *mája*-sanasta. Johtimena on ollut *-ina*, ja sana on kuulunut alkujaan **maina* > *májna* (*i* > *j* painollisen vokaalin jäljessä). Johtimeen nähden vrt. *raja*: *raina* > *rájna* 'raakapuu' (Vasmer REW ja Kalima, mts. 196). Merkituksen kehitykseen nähden vrt. *vjboj* 'uloshakkaaminen', *vjboina* 'kuoppa (tiessä)'

Edellä esitetyn perusteella oletan, että suomen *maina(s)* samoin kuin vatjan *main(a)* ovat verrattain nuoria lähinnä Pietarin ympäristön ja Aunuksen venäläismurteista peräisin olevia lainoja.

Kaliman mukaan (mts. 184) ven. *pehol'*, *pehol'* 'kuha' on lainattu suom. sanasta *pehuli* 'eine lachsart in Ladoga, kleiner als *nieria* (Salmo alpinus)'. Sama selitys on myös Vasmerin etymologisessa sanakirjassa. V. Kiparsky on kuitenkin asettanut etymologian kyseenalaiseksi — ja syystä, sillä sanaa ei tavata venäjän murresanakirjoista eikä myöskään laajasta NL:n hyötykaloja esittelevästä hakuteoksesta (Promyslovye ryby SSSR, Moskova 1949), jossa on muuten runsaasti myös murteellisia kalanimiä. Kiparsky olettaa, että kyseinen ven. sana, joka esiintyy eläintieteilijä L. P. Sabanejevin kalanimikokoelmassa (Ryby Rossii, 3. p., Moskova 1911, s. 34), on tullut tämän tiedemiehen korviin »venäjää puhuvan inkeriläisen suusta» (Vir. 1958 s. 170; ks. myös *The Slavonic and East European Review* 38 [1959] s. 89). Seuraava Šmelëvin (mts. 193) esimerkkilause saattaa kuitenkin vahvistaa Kaliman oletusta: »... 750 leštšov bolših svěžih da 1000 poméltši, 200 *peholkov* [mon. gen.] i tšeš, 50 lososei» (Tihvinän luostarin tullikirjat v:lta 1626). Suomennettuna lause kuuluu: »... 750 isoa tuoretta lahnaa ja 1000 pienempää, 200 *pehulia* ja miekkakalaa, 50 lohta». Sivulla 192 kirjoittaja esittää sanankamer vain mon. nom:ssa

³ Vrt. muinaisven. *strada* '(raskas) työ; kärsimys', siitä johdettu verbi *stradati* 'tehdä (raskasta) työtä; kärsiä'.

peholki. Sen merkitystä hän ei mainitse eikä yhdistä sitä Kaliman esittämiin sanoihin *pehol*, *pjahol*. Oletan, että Tihvinän luostarin asiakirjassa olevan kalannimen yks. nominatiivi on *peholëk* (lue *peholók*). Tällöin sen mon. genetiivin pitäisi olla muodossa *pehol'kov*. Liudennusmerkin (*b*) puuttuminen selittyy ilmeisesti siitä, että luetelon laatija on edustanut sellaista murretta, jossa *l' > l* tiettyjen kovien konsonanttien edellä⁴. Vrt. samassa lauseessa esiintyviä poikkeamia: *bolših* pro *bolših* ja *pomeltš'i* pro *pomeltš'i* (tš on venäjässä murteittain menettänyt liudennuksensa). Edellä mainitsemani *peholëk* selittyy deminutiivimuodoksi sanasta *pehol*, joka taas on laina suomen sanasta *pehuli* (suomen *u:n* korvaamisesta ven. *o:l*lla on Kalimalla esimerkkejä mainitussa teoksessa s. 50)⁵.

Varhaisimmat tiedot *pehuli*-sanasta on Lönnrotilla: *pehuli* 'varietet af insjöläx i Ladoga, mindre än *nieriä*' | *pehuri* = *pehuli*(?) 'en art röding, som ymnigt fångas, innan laxtiden börjas' (lisäv.). Sanakirjasäätiön kokoelmista olen poiminut seuraavat esimerkit: *pehuli* 'nuori puolikasvuinen nieriäinen' Jaak, O. Pellikka, 1928 | *pehul(i)* 'pieni, nuori nieriä' Sor, Aira Saikkonen, 1948 | *pehuri* 'syvässä vedessä (60—70 sylen syvyydessä) asustava nieriäinen' Käk, S. Vihonen, 1955⁶.

Suomen kaakkoismurteiden *pehuli* ja *pehuri* tarkoittavat näin ollen pienikokoista nieriää. Karjalan kielen kokoelmien mukaan tämä kalannimi oli tuttu myös Salmisissa: *pehuli* 'pienikokoinen sydänveden nieriäinen'; Lauri Kujala on merkinnyt tämän sanan muistiin v. 1928: »*juamuñieriehem pehuli eläy juamas* (syvässä vedessä)».

Lauri Hakulinen mainitsee sekundääristen denominaalisten nomininjohdinten joukossa suffiksin *-ri* ja esimerkkisanana mm. kalannimen *pehuri* 'Salmo alpinus'. Tähän ryhmään kuuluu olennon nimityksiä, jotka Hakulisen mukaan ovat enimmäkseen halveksivasävyisiä (SKRK 2. p. s. 163). Suomen kielen etymologisessa sanakirjassa sanoja *pehuri* ja *pehuli* ei käsitellä, ja *pehu*-sanana kohdalla (III, taittovedos) on viittaus sanaan *pehka*. Dos. Aulis Joki on minulle ystävällisesti huomauttanut, että *pehu* ja *pehka* selittyvät deskriptiivis pohjaisen sanueen rinnakkaisiksi varianteiksi.

Nyt on kiintoisaa tarkastella, onko *pehu*-sanalla 'kalan' merkitystä. Tämä merkitys sillä on ainakin karjalassa ja aunuksessa: *pehu* 'pieni kala', esim. *riäpöimpehu*, *ahvenen-pehu* Njekkula, Riipuškala | *pehu* 'mitätön kalanpoikanen (etenkin ahvenen)' Tunkua | *pehukala* 'pieni halpa-arvoinen sekakala (ensikesäinen)' Salmi. Juho Kujolan Lyydiläismurteiden sanakirja tuntee sanan muodoissa *peh/oi*, *-oi* (Bošinkylä) ja *pehu* (Tiudia). Kummallakin paikkakunnalla sanan merkitys on 'samankesäinen ahven', lisäksi se Tiudiassa tarkoittaa yleensä vähäarvoista kalaa. Sununsuun murteessa *pehu*-sanalla on samoja merkityksiä kuin suom. *peh(k)u*-sanalla 'pahna, rikki puidut oljet'. Prof. Pertti Virtaranta on minulle maininnut, että lyydissä esiintyy *u*-loppuisten substantiivien analogista liittymistä *oi*-loppuisiin.

⁴ Ks. R. I. Avanesov, *Otšerki ruskokj dialektologii*, Moskova 1949, § 177.

⁵ Kiparskyn teorian mukaan tämän sanan olisi pitänyt venäjässä kuulua **pegol* eikä *pehol* ja vastaavasti **pegolëk* pro *peholëk* (ks. Vir. 1958 s. 172). Mutta vähäiset poikkeuksethan usein vain vahvistavat säännön.

⁶ Tässä on ilmeisesti kysymys ns. kuoppianieriäisestä, joka on huomattavasti pienempi ja kevyempi kuin ns. luotonieriäinen (vrt. *Promyslovnye ryby SSSR* s. 198).

Deskriptiivis pohjaiseen sanaan *pehu* liittyy siis elävästi mielikuva jostakin pienestä ja vähäarvoisesta. Säämäjärvellä *pehu* tarkoittaa paitsi pehkuu (*ollempehū* on rihez) ja pikkukalaa (*jorššipehūd* 'kiiskenpehut') myös hyvin pientä hyttystä.

Laatokan murteissa esiintyvät *pehuli* ja *pehuri* kuuluvat käsittääkseni yhteen, ja niitä voidaan pitää *pehu*-sanan johdoksina. Jälkimmäisen variantin johtimesta on jo edellä ollut puhe. *Pehuli*-sanan *li*-johtimella on murteissa deminutiivinen merkitys; vrt. *kukkeli* 'pieni kukko' (*kukko*), *koppeli* 'pieni koppa, rasia' (*koppa*, *koppi*) (Hakulinen, mts. 148).

Sabanejevin mukaan (mts. 34) ven. *pehol* merkitsee kuhaa, siis ahventen heimoon kuuluvaa kalaa, eikä pientä nieriää. Mitä kalaa Tihvinän luostarin munkit tarkoittivat nimityksellä *peholëk*, on meille arvoitus. Ehkä he olivat oppineet tuntemaan tämän sanan juuri nieriäistä merkitsevänä käydessään kalakauppaa Laatokan karjalaisten kanssa.

Koska otaksun Virittäjän lukijakunnan olevan kiinnostunut Šmelëvin esiintymävalikoimasta laajemmaltikin, esitän tiivistelmän niistä venäjän kielen itämerensuomalaisista lainasanoista, jotka hänen kokoamansa aineiston perusteella osoittautuvat todella varhemmin kirjatuiksi, kuin tähän asti on voitu arvella. Luettelen sanat aakkosjärjestyksessä:

junda 'jata' (1551), *kagatš* 'oksista ja risuista tehty heinäsuovan suojakatos' (henkilönimenä 1614), *kalega* 'kampelaverkko' (1687), *kalgi* mon. 'kalhut' (1684), *kanbala* 'kampela' (1694—95), *kava* 'pieni (raja)paalu' (1655), *kinža* 'kirvesvarteen lyöty kynsitappi' (1645), *korbuks* 'korpiainen' (1630), *koreh* 'kuore' (1673), *kubas* 'verkon koho' (1660), *kubatša* '(olki)kupo' (1669), *kumža* 'kumsi, eräs forellilaji' (1568), *loh* 'lohi' (1500-l.), *mandera* 'manner' (1607), *maselga* 'maaselkä' (1595), *mojva* 'maiva, täkykala' (1500), *myza* 'moisio' (1562), *pahta* '(ranta)kallio' (1675), *palja* 'nieriä' (1563), *paltos* 'pallas' (1584)⁷, *pudas* 'pudas; lahti tai kapea salmi joessa' (1675), *pulo* 'nuotan pullo' (1586), *rinda* 'nuotan rinta (verkko)' (1500-l.), *rjapuksa* 'rääpys' (1563), *rubuša* 'rove, tuokkonen' (1692), *salaga* 'salakka' (1615—31), *snetok* 'sintti' (1573—74)⁸, *soroga* 'särki' (1609)⁹, *suzem* 'sysmä' (1656), *šalga* 'kuiva, metsää kasvava paikka; (taaja) kuusikko' (1653), *šalgatš* 'pieni säkki rukiin tai kauran kantamista varten; nyytti' (1697), *tajmeñ* 'taimen' (1563), *torpa* 'torppu, Salmo fario' (1563), *tukatš* 'olki, elo- tai pellavatukku' (1615—31), *varaka* 'vaara; kalliosaari' (1584).

Lopuksi muutamia huomioita Šmelëvin esimerkkiaineistosta. Sana *maselga*, joka ven. pohjoismurteissa tunnetaan selkäsiimaa merkitsevänä, on niissä nähtävästi kokonaan kadottanut alkuperäisen 'maaselkä'-merkityksen. Samanlainen semanttinen kehitys on ollut ven. sanalla *hreibtina*: 'selkä, selkäranka' > 'maanselkä' > 'selkäsiima, johon on sidottu useita koukkuja'. Tosin tämän sanan alkuperäinen merkitys on ven. murteissa säilynyt. Šmelëvin esimerkklauseessa (v. 1595) *maselga*-sanalla on

⁷ Pikemminkin laina lapista. Ks. Vasmer II s. 307.

⁸ Tuskin ims. laina. Ks. Vasmer II s. 681.

⁹ Etymologia epävarma. Ks. Vasmer II s. 698.

aivan selvästi primääri merkitys: »a napered sego ne služival ni u kogo, a žival *na maselge* v bobyľeh za Vasiljem za Veljaminovym» / »ennen tätä en ole ollut kenenkään palveluksessa, vaan olen asunut *maanselällä* populina (= maattomana) Vasili Veljaminovin alustalaisena».

Mielenkiintoinen on myös Šmelëvin esimerkkilause (mts. 194), jossa kierrenuottaa — tai mahdollisesti sen kahta eri tyyppiä — on nimitetty sanoin *kerdega* ja *kerevod*: »a lovjat v tēh tonjah melkujy rybu rjapuši nevodami, a *kerdegami* i *kerevodami* paľji i sigi» | »ja pyydetään noissa apajissa pientä kalaa räpystä nuotilla, kun taas tammukkaa ja siikaa kierrenuotilla». Kummankin sanan lähtökohta on sama. Kalima kirjoittaa (mts. 112): »Den russ. formen *kerdega*, *kerdjaga* liegt zu grunde ein vorauszusetzendes weps. *kerdeg*, und auf eine solche form scheint auch *keregod* zurückzugehen (**kerdeg* > metath. **kerged* > **kereged* und mit austausch des suffixes > *keregod*). Die endung *-god* ist durch volksetymol. anlehnung an *nevod* usw. mit *-vod* ausgetauscht worden in *kerevod* . . .». Kaliman selitys *keregod* ja *nevod* 'nuotta' -sanojen kansantymologisesta yhdistymisestä, minkä tuloksena *kerevod* olisi syntynyt, on huomionarvoinen, mutta selitys voi olla toinenkin. Šmelëvin esittämän aineiston nojalla muutoista *keregod* > *kerevod* voidaan käsittääkseni pitää puhtaasti murrepohjaisena. *Keregod* ja *kerevod* -asujen rinnalla sana esiintyy myös muodossa *kereod* (1665) ja siitä tunnetaan johdos *kereottšik* (1668) 'kierrenuottamies'. Kahdessa viimeksi mainitussa sanassa *g:n* paikalla on kato. Ensin on heittänyt heikkohälyinen γ -spirantti, minkä jälkeen etu- ja takavokaalin väliin on hiatuksen poistamiseksi kehittynyt sekundäärinen *v*: *kerevod* > *kereod* > *kerevod*¹⁰. Selitykseksi mainittakoon, että vaikka pohjoisoven murteet ovatkin valtaosaltaan *g*-klusiilin kannalla, niin useat Aunuksen venäläismurteet taas tuntevat vokaalienvälisessä asemassa yksinomaan γ -spirantin, joka saattaa vaihdella kadon ja *v:n* kanssa (ks. Avanesov, mt. § 135).

Šmelëviltä on jäänyt huomaamatta hänen aineistoonsa sisältyvä luotoa merkitsevä sana *ludoša* (mts. 193). Hän on sijoittanut esimerkkilauseeseen, jossa tämä sana esiintyy, toisen lauseen yhteyteen, missä avainsana on kalannimi *ludoga* 'luotosiika, *Coregonus oxyrrhynchus*' (1593—1600). Lause kuuluu: »u toj že toni lovlja mež *ludoš* slovet Suhaja *Ludoša*, a lovjat v oseň siga» (1563) / »tuon apajan luona *luotojen* välissä sijaitsevaa kalanpyyntipaikkaa sanotaan Kuivaksi *Luodoksi*, ja (siellä) pyydetään syksyllä siikaa». Kalima mainitsee (mts. 155) luotoa merkitseväenä perusmuodossa olevan ven. *luda*-sanana (< karj.-aun. *luodo*, veps. *lod*, suom. *luoto*) ohella myös sen deminutiivimuodot *lúdka*, *lúduška*, *lúdyška*. Edellä oleva ven. *ludoša* on ilmeisesti syntynyt deminutiivista **ludoška*, josta -ša-loppuinen muoto sitten on abstrahoitu.

¹⁰ Venäjältä sana on lainautunut *kerevoda*-asuisena lyydiin. Perinpohjainen kuvaus tästä pyydyksestä esitetään Pertti Virtarannan Lyydiläisissä teksteissä I s. 241 (SUST 125, taittovedos).

Finn. *maina(s)* und *pehuli*

von IGOR VAHROS

Jalo Kalima hat angenommen, dass finn. *maina(s)* 'grosses Eisloch, aus dem Eis genommen wird', 'Eisloch zum Auslegen und Einziehen des Schleppnetzes' und wot. *maina* 'Schleppnetz-Eisloch' in die nordrussischen Mundarten in der Form *májna* entlehnt worden seien (MSFOu XLIV S. 161). Der Verf. dagegen ist der Meinung, dass das Lehnverhältnis umgekehrt ist. Finn. *maina(s)* ist nur in einem sehr kleinen Gebiet bekannt und seinem Bedeutungsinhalt nach ärmer als die russ. Entsprechung. Man kennt das Wort lediglich in den südostfinn. Dialekten in der Nähe des Ladogasees. Russ. *májna* 'Eisloch', 'Eisspalte', 'Stelle, von der man Eis nimmt', 'in die Seite des Schiffes gemachtes Loch für den Abfluss von Wasser' ist über ein viel weiteres Gebiet verbreitet, als Kalima seinerzeit vermuten konnte. Man kennt das Wort in den Nordteilen des europäischen Russland einschliesslich der Gegenden um Leningrad sowie in Sibirien und an der Wolga, sogar in einer so südlichen Stadt wie Astrachan. D. N. Smelev, der in der Zeitschrift »Voprosy slavjanskogo jazykoznanija» 1961: 5 (S. 191—199) aufgrund von Material, das er aus Urkunden des 16. und 17. Jahrhunderts ausgezogen hat, für nahezu 40 ostseefinn. Lehnwörter des Russischen eine frühere Datierung gibt, als man angenommen hat, erwähnt zwei Beispielsätze, aus denen hervorgeht, dass *májna* in der Bedeutung 'Eisloch, Eisspalte' in Astrachan schon 1654 gebraucht worden ist. Nach der Ansicht des Verf. kann man russ. *májna* nicht für eine aus dem Verb *myl* 'waschen, spülen' entstandene Form halten (vgl. *promoj*, *promoina*, *promyvina* 'Quelleisloch'), denn dann würde das Wort **mojna* oder **moina* lauten, sondern es ist von dem in Dialekten noch lebendigen Wort *majá* abzuleiten, das u. a. die Tätigkeit des Hackens bezeichnet (Dal). Ursprünglich hat *majá* 'schwere Arbeit', 'Leiden' bedeutet. Eine Ableitung davon ist das altruss. Verb *majatisja* 'hart arbeiten'. Das ursprüngliche Suffix des Wortes *májna* ist *-ina* gewesen; vgl. *raja* : *raina* > *rájna* 'Rohholz' (Vasmer REW, Kalima a. a. O. 196).

Nach Kalima (a. a. O. 184) ist russ. *pechol* 'Sander' eine Entlehnung aus finn. *pehuli* 'eine Lachsart im Ladogasee, kleiner als die Bergforelle (*Salmo alpinus*)'. In den finn. Mundarten des Ladogagebiets bedeutet *pehuli* im allgemeinen 'kleine, junge Bergforelle' oder 'Bergforelle des tiefen Wassers bzw. sog. Grubenforelle' (diese Forellenart ist viel kleiner als die Bergforelle des Oberflächenwassers bzw. Klippenforelle). V. Kiparsky hat das Vorhandensein des russ. Wortes

überhaupt bezweifelt und vermutet, dass russ. *pechol*, das man in dem Werk »Ryby Rossii» des Zoologen Sabanejev antrifft (3. Aufl. Moskau 1911, S. 34), diesem Wissenschaftler durch einen russischsprechenden Ingermanländer zu Ohren gekommen ist (Vir. 1958: 2 S. 170). Das Material von Smelev enthält jedoch einen Beispielsatz, in dem von der kleinen Bergforelle die Rede sein kann: »... 200 *pecholkov*» (Gen. Plur.). Es ist wahrscheinlich, dass der Nom. Sg. dieses Wortes *pechok* gelautet hat (lies *pecholok*). Die Form *pecholkov* statt *pecholok* im Beispielsatz erklärt sich vielleicht in der Weise, dass der Zollbuchführer des Klosters Tichvin (1626) einen solchen Dialekt gebrauchte, wo vor harten Konsonanten *l' > l* (vgl. P. I. Avanesov, Očerki russkoj dialektologii, Moskau 1949, § 177). Die Form *pechok* ist das Deminutiv zu *pechol* < finn. *pehuli* 'kleine Bergforelle des Ladogasees'. Finn. *pehuli* und seine Variante *pehuri* sind Ableitungen von dem deskriptiven Wort *pehu* 'Streu, zerdrochenes Stroh; Schund, Krempel'. Ausserdem hat dieses Wort im Olonetzisch-Karelischen und im Lüdischen die Bedeutungen 'kleiner Fisch; unbedeutender junger Fisch (vorzugsweise Barsch); kleine Mücke'.

Am Ende des Artikels wird eine Zusammenfassung von Smelevs Auswahl erstmalig vorgekommener Wörter gegeben. Russ. *mašelga*, das in den heutigen Dialekten ausschliesslich 'Grundleine (zum Fischfang)' bedeutet, ist noch 1595 in der ursprünglichen Bedeutung 'Landrücken' (finn. *maanselkä*) vorgekommen. Bei dem Wort *kerevod* 'spiralförmiges Schleppnetz' (finn. *kierre* 'Spirale') kann man nach der Meinung des Verfassers das *-v-* auch anders erklären, als Kalima es getan hat (a. a. O. 112), nämlich als dialektale Erscheinung. Die Entwicklung kann folgende gewesen sein: *kerevod* > *kereod* > *kerevod*. In Smelevs Material gibt es die Form *kereod* (1665) und das davon abgeleitete *kereotik* (1668). In einigen russischen Mundarten in Olonez kennt man in intervokalischer Stellung den Klusil *g* nicht, sondern ausschliesslich den Spiranten *ɣ*, der mit *v* und Schwund abwechselt (s. Avanesov, a. a. O. § 135). Das Wort *ludoša* in einem Beispiel vom Jahr 1563 bezeichnet nach dem Verf. eine Klippe oder Klippeninsel, und er nimmt an, dass es aus der Deminutivform **ludoška* entstanden ist, indem von ihr die Form auf *-ša* abstrahiert worden ist. Die Grundform des Wortes im Russ. ist *luda* gewesen (< kar.-olon. *luodo*, finn. *luoto* 'Klippe, Klippeninsel') (s. Kalima, a. a. O. 155).